
TOMOS U TEHNIČKOM MUZEJU SLOVENIJE – OD INDUSTRIJSKOG PROIZVODA DO TEHNIČKE BAŠTINE

MATEVŽ ŠLABNIK □ Tehnički muzej Slovenije, Ljubljana, Slovenija

sl.1. Tomosov tvornički kompleks razvijao se od 1959. godine u tada još zelenom predgrađu Kopra. Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

sl.2. Prvi direktor poduzeća Tomos Franc Pečar s jugoslavenskim predsjednikom Josipom Brozom Titom u obilasku tvornice. Dokumentacija Pokrajinskog arhiva Koper.

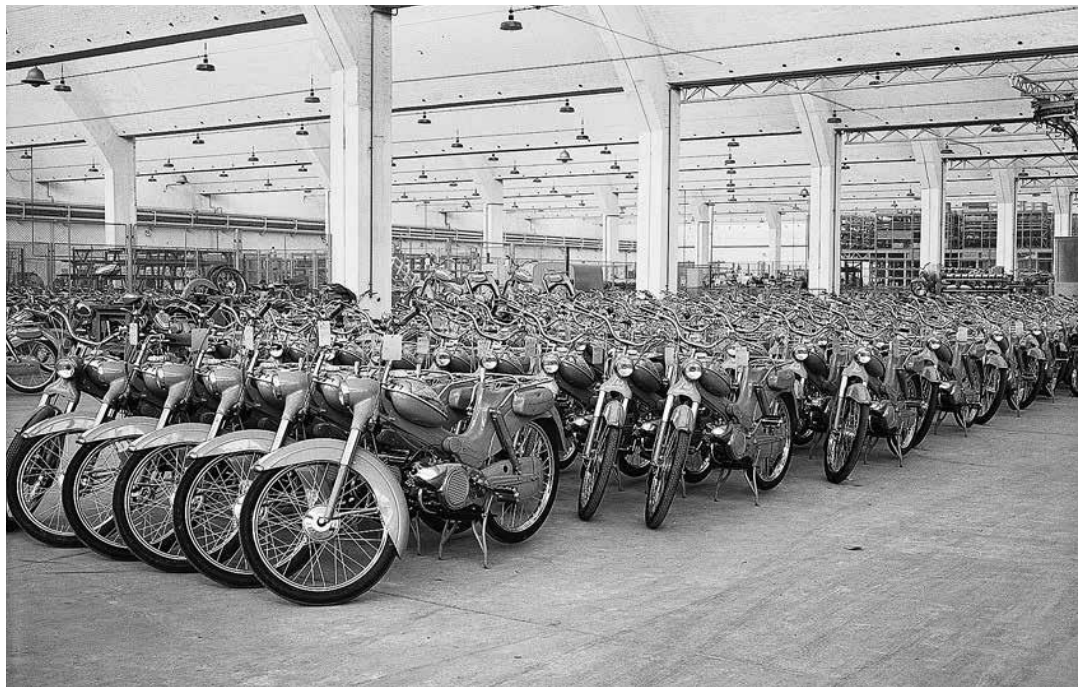

Uvod. Malo se koja kratica toliko duboko uspjela usaditi u svijest ljudi na prostorima nekadašnje Jugoslavije kao kratica TOMOS. Poduzeće koje je 1950-ih osnovano pod nazivom *Tovarna motornih koles Sežana*, a svoj je prvi zamah doživjelo tek nakon preseljenja sjedišta u Koper, desetljećima je uspješno održavalo blisku vezu s korisnicima zahvaljujući raznovrsnim i sveprisutnim proizvodima.

O Tomosovim mopedima sanjale su generacije tinejdžera, vanbrodski motori bili su vjerni pratitelji vozača čamaca duž jadranske obale, a poljoprivrednici nisu mogli zamisliti svoj rad bez pouzdanih radnih strojeva te marke. Tvornica je u sjevernoj Istri postala sinonim za poštenog poslodavca koji je, uz posao, nerijetko osiguravao i prijevoz svojih zaposlenika na radno mjesto, kvalitetnu zdravstvenu skrb te raznovrstan program za slobodno

vrijeme. Lociranjem proizvodnih pogona u predgrađe Kopra, osiguravanjem stanova, pa čak i izgradnjom Tomosova nebodera, poduzeće je snažno obilježilo i fizički prostor područja. Zgušnjavanjem radne snage,

oblikovanjem složenoga industrijskog sustava, plasiranjem velike količine proizvoda na tržište te njegovanjem vrhunskoga tehničkog znanja, Tomos je stvorio raznoliki korpus tehničke baštine, kojoj iznimna vrijednost nije priznata samo u Sloveniji, već i na prostoru bivše Jugoslavije, pa čak i u međunarodnim razmjerima.

Baština povezana s nekadašnjom tvornicom Tomos višeslojna je i obuhvaća kako pokretnu baštinu (predmete, dokumentaciju), tako i nepokretnu (zgrade, prostore), ali i nematerijalnu (znanja, vještine). Koliko je ta baština raznolika, toliko su raznoliki i sudionici procesa njezina istraživanja, očuvanja, promicanja i korištenja. No prije nego što je Tomos pronašao svoje mjesto u sferi kulturne baštine i postao predmetom muzealizacije, desetljećima je postojao u kolektivnoj svijesti ljudi kao vjeran suputnik – na cestama, na vodi, na poljima i u slobodnom vremenu.¹

Tvornica niče uz more

Poduzeće Tomos osnovano je u ljeto 1954. pod nazivom Tvornica motornih vozila Sežana. Iste godine, nakon rješenja tršćanskog pitanja i priključenja Zone B Slobodnog teritorija Trsta Jugoslaviji, sjedište poduzeća premješteno je u Kopar, kojemu je tada pripala uloga novoformiranoga upravno-gospodarskog središta slovenske Istre. Na temelju licencije s tvrtkom Steyr-Daimler-Puch iz Graza razvijen je prvi proizvodni program koji je obuhvaćao četiri modela motocikala i jedan model vanbrodskog motora. Dvotaktni motor zapremnine 49 cm³ postao je temelj Tomosove proizvodnje, koja je u sljedećim desetljećima obuhvaćala pretežito mopede, vanbrodske i stacionarne motore te različite radne strojeve. Iz skromnih početnih prostora u koparskoj luci proizvodnja je 1959. preseljena u novu tvorničku zgradu u južnom predgrađu Kopra, gdje je s vremenom na

17 hektara izrastao sveobuhvatan industrijski kompleks s upravnom zgradom, institutom, skladištima, tiskarom, ambulantom, restoranom i ispitnom pistom. Time su osigurani temelji za razvoj jedne od najuspješnijih priča slovenske industrije.²

Tijekom 1960-ih godina Tomos se postupno osamostaljavao udaljavanjem od strogo licencirane proizvodnje jer su vrijedni razvojni inženjeri u proizvodnju počeli uvoditi vlastita tehnička rješenja. Pokazatelji proizvodnje, osobito najuspješnijeg proizvoda – mopeda, dosegali su i više od 40 000 primjeraka u godini. U želji za diversifikacijom, Tomos je proširio proizvodnju pumpi te stacionarnih i vanbrodskih motora.³ Potonji su, ponajviše zahvaljujući modelu Tomos 4, postali važan dio proizvodnog programa namijenjenoga ponajprije izvozu i tijekom 1980-ih uveli poduzeće u sam svjetski vrh proizvođača lakih brodskih motora.⁴ Desetljeće između 1962. i 1972. bilo je u znaku i proizvodnje automobilskih karoserija te montaže vozila po licenciji francuskog Citroëna – djelatnost koju je kasnije preuzelo poduzeće Cimos.⁵ Pročjenjuje se da je Tomos na tržište plasirao više od 2 600 000 mopeda i motocikala, 30 000 osobnih automobila te 450 000 brodskih motora.⁶

Raznolika ponuda proizvoda za masovnu potrošnju, koja se pretežito temeljila na motoru od 50 cm³, počela se tijekom 1990-ih postupno smanjivati. Na prijelazu u novo tisućljeće u proizvodnom su programu od nekada omiljenih proizvoda ostali pretežito mopedi, dok su dodatni prihodi uglavnom pristizali iz kooperacijskih ugovora s inozemnim multinacionalnim kompanijama. Nakon višestrukih promjena vlasnika i dugotrajnih poslovnih poteškoća, proizvodnja se sve više sužavala. Godine 2019. poduzeće pod imenom Tomos konačno je prestalo postojati i na papiru.⁷

sl.3. Moped *Colibri* bio je i u početnom razdoblju najpoznatiji proizvod koparske tvornice. Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

sl.4. Vanbrodski motor Tomos 4 jedan je od neprepoznatljivijih izvoznih proizvoda koparske tvornice. Dragan Arrigler, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

1 Gašper Boncelj, „O legendarnih mopedih in njihovi tovarni“, *Delo*, 9. svibnja 2025., str. 16.

2 Edi Glavić i Iztok Vidmar, *Tomos 1954 – 2019: Naši mopedi* (Škofljica: Zveza slovenskih društev starodobnih vozil, Koper: Adria Classic, 2024), II-16.

3 Isto, 32, 98.

4 Dušan Čebohin, „*Tomos* i more“, *Pomorac – klub pomoraca Lošinj* 10, 10 (2024): 18.

5 Sandi Sitar, *100 let avtomobilizma na Slovenskem: 1898 – 1998* (Ljubljana: DZS, 1998), 171.

6 Edi Glavić i Iztok Vidmar, *Tomos 1954 – 2019: Naši mopedi*, 199.

7 Isto, 161-170.

sl.5. Pogled na zgradu tvornice koja je otvorena 1959. godine. Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

Sredinom 1990-ih godina Tehnički muzej Slovenije intenzivirao je istraživanje i prikupljanje tehničke baštine domaćih tvornica, čime je u fokus zanimanja došla i djelatnost tada još aktivnoga koparskog poduzeća Tomos.

Uz šest izložaka koji su se već nalazili u muzejskoj zbirci, ona je 1997. obogaćena velikom donacijom poduzeća Tomos, koja je sadržavala seriju motocikala, mopeda, stacionarnih i vanbrodskih motora, tehničke isječke o inovacijskoj djelatnosti poduzeća te opsežnu fototeku i dokumentaciju.

8 Boris Brovinsky, *Motorji iz Kopra. Pregled skozi razvojno dejavnost slovenske industrije motornih koles* (Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije, 2001), 5-6.

9 Boris Brovinsky, „Etika konzeriranja in restavriranja tehniške dediščine”, *Privočnik: muzejska konzeratorska in restavratorska dejavnost* 1, 1 (2001): 3-4.

Tomos ulazi u muzej

Sredinom 1990-ih godina Tehnički muzej Slovenije intenzivirao je istraživanje i prikupljanje tehničke baštine domaćih tvornica, čime je u fokus zanimanja došla i djelatnost tada još aktivnoga koparskog poduzeća Tomos.

Uz šest izložaka koji su se već nalazili u muzejskoj zbirci, ona je 1997. obogaćena velikom donacijom poduzeća Tomos, koja je sadržavala seriju motocikala, mopeda, stacionarnih i vanbrodskih motora, tehničke isječke o inovacijskoj djelatnosti poduzeća te opsežnu fototeku i dokumentaciju. Zajedno s kasnijim pojedinačnim preuzimanjima, taj je korpus građe postao temelj za stalnu izložbu *Motori iz Kopra*, koja je 1999. godine predstavljena javnosti u Bistri pokraj Vrhnike te je prvi put cjelovito prikazala baštinu poduzeća Tomos, s naglaskom na programu dvokotača.⁸ Time je napravljen prvi korak prema institucionaliziranom čuvanju i predstavljanju Tomosove ostavštine, čija je vrijednost time prerasla u novu kategoriju – baštinsku.

Zbirka se dalje postupno popunjavala i do 2025. godine u muzejskome dokumentacijskom sustavu evidentirano je više od sto predmeta, od čega 53 imaju status pokretnog spomenika nacionalnog značenja. Predmeti su u javnome muzeju zaštićeni u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i međunarodnim muzejskim kodeksima, čuvaju se u statičnom stanju, uz posebnu brigu o očuvanju njihova integriteta. Time im je osigurana trajna zaštita, zajamčeno očuvanje njihove autentičnosti i značenja, uz istodobno omogućenu što širu dostupnost.⁹ Tomosovi proizvodi – osobito mopedi, koji i danas među ljudima imaju gotovo mitski status – ne čuvaju se isključivo u nacionalnome tehničkom muzeju, već su zbirke različitog opsega sačuvane na više lokacija. Među ista-

knutijima vrijedi izdvojiti zbirku u paviljonu Srednje tehničke škole Koper, koja djeluje na prostoru nekadašnje tvornice Tomos. U Sloveniji, uz različite oblike pristupa i razmjere, postoji i više privatnih zbirki.

Prikupljanje građe o nekadašnjoj tvornici Tomos u Tehničkome muzeju Slovenije i dalje traje, često uz aktivno sudjelovanje bivših zaposlenika, a trenutačno je usmjereno na dopunjavanje zbirke malih poljoprivrednih strojeva, vanbrodskih motora i programa dvokotača od 1980-ih nadalje. Istodobno, Muzej aktivno sudjeluje u davanju informacija istraživačima i široj javnosti, a baštinu predstavlja izložbama – najveća u posljednje vrijeme bila je izložba *Vanbrodski motori iz Kopra*, koja je 2022. gostovala u Pomorskom i povijesnom muzeju Hrvatskog primorja u Rijeci. Muzej također organizira događanja za popularizaciju teme te aktivno surađuje s institucijama na unapređenju zaštite toga važnog dijela nacionalne industrijske baštine.

Osim predmeta koji čine osnovu zbirke, poseban je izazov u muzeološkom radu i opsežna fototeka Tomosove promidžbene službe, koja je također tijekom 1990-ih obogatila fond Tehničkog muzeja Slovenije. U želji za cjelovitijom obradom i aktivacijom korpusa od približno 50 000 promotivnih i dokumentarnih fotografija koje bilježe desetljeća povijesti strojeva, zgrada i ljudi povezale su se dvije baštinske institucije – nacionalni muzej i pokrajinski arhiv.

Zaštita tehničke baštine s arhivskom komponentom

Godine 2022. formalizirana je suradnja između Tehničkog muzeja Slovenije i Pokrajinskog arhiva Koper, u sklopu koje je kao cilj postavljena priprema kvalitetnih digitalnih kopija snimaka promidžbene službe Tomosa,

sl.6. Izložba *Motori iz Kopra* označava početak cjelovite muzeološke obrade baštine poduzeća Tomos. Blaž Zupančič, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

izrada popisa i osiguravanje sadržajne obrade snimaka. Zbog opsežnosti fonda taj je zadatak organizacijski i tehnički izazov koji će još nekoliko godina povezivati obje institucije. Projekt je, s nekoliko tisuća pripremljenih digitaliziranih jedinica građe, još uvijek u početnoj fazi; izrađen je osnovni popis s dodijeljenim identifikacijskim brojevima, a početak unosa odabranih metapodataka – poput vremena i mjesta nastanka fotografije te sadržajnog opisa motiva – predviđen je za 2026. godinu.

Višegodišnji će proces nakon što završi osigurati veću sigurnost fotografske zbirke jer će u digitalnom obliku biti pohranjena i u Arhivu i u Muzeju, gdje se već sada čuvaju fizičke kopije u obliku fotografija, pozitiv-kopija i negativa. Jedan od glavnih ciljeva digitizacije jest i povećanje dostupnosti fotografskog fonda, koji će nakon završetka projekta biti moguće istraživati putem javno dostupne virtualne arhivske čitaonice VAC, unutar postojećeg fonda SI_PAK/1046 – TOMOS Koper. Dodatni je cilj projekta i obogaćivanje informacijskog sadržaja o samim predmetima jer će digitalizirane fotografije u internom dokumentacijskom sustavu biti povezane s pojedinim eksponatima, čime će se proširiti znanje o samoj zbirci. Uspješno zaključen međuinstitucionalni projekt time će biti još jedan važan korak u očuvanju sjećanja na bivšu tvornicu Tomos jer će se muzejskoj djelatnosti očuvanja trodimenzionalnih predmeta dodati i dvodimenzionalna – slikovna komponenta.

sl.7. U sklopu međunarodnog projekta *Sounds of Changes* Tomosov trkači motocikl D9 pažljivo je obnovljen u suradnji s bivšim zaposlenicima, zvuk motora dokumentiran je i javno objavljen. Irena Marušič, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

sl.8. U povodu 70. obljetnice Tomosa objavljeno je važno djelo dvojice bivših zaposlenika – Iztoka Vidmara i Edija Glavića. Knjigu *TOMOS 1954 – 2019: Naši mopedi* predstavili su u travnju 2025. u Tehničkom muzeju Slovenije. Aleksander Šenekar, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

Baština jednog tako opsežnoga industrijskog sustava kakav je bio nekadašnji Tomos ne može se svesti isključivo na predmete i fotografije, iako su oni najopipljiviji dio sjećanja na nekoć moćni koparski industrijski gigant. Tijekom desetljeća postojanja poduzeća, s tisućama zaposlenih i podružnicama od SAD-a preko Europe do Afrike, tvornica je, osim milijunâ proizvoda i desetaka tisuća fotografija, stvorila i gotovo nepreglednu količinu arhivskoga gradiva. Unutar njega se, kao intelektualna baština, posebno ističu tehnički crteži serijskih proizvoda i patenata, koji čine intelektualnu komponentu industrijske baštine, koja se inače najčešće percipira kao materijalna. Istodobno s početkom digitizacije fotografskog fonda u Pokrajinskom arhivu Koper, u suradnji sa Srednjom tehničkom školom Koper, provedena je i akcija spašavanja opsežne arhive koja je zbog zanemarivanja i planiranog rušenja zgrade nekadašnjeg instituta zamalo propala. Ta je građa zasad fizički sačuvana i ulazi u proces sveobuhvatne digitalne obrade.

Mogućnosti gubitka memorije industrijske baštine

Priča o očuvanju baštine Tomosa ne iščitava se samo kao primjer dobre prakse, već krije i neka manje poticajna poglavlja koja su simptomatična za upravljanje industrijskom baštinom iz vremena nakon Drugoga svjetskog rata. Institucionalizirana zaštita te vrste baštine razvijala se postupno tijekom ovog tisućljeća, dok su usporedno tekli procesi koji su negativno utjecali na očuvanje inte-

Zbirka se dalje postupno popunjavala i do 2025. godine u muzejskome dokumentacijskom sustavu evidentirano je više od sto predmeta, od čega 53 imaju status pokretnog spomenika nacionalnog značenja.

sl.9. Tomosovi trkački uspjesi i dalje izazivaju divljenje. Dio te priče predstavili smo u travnju 2025., u suradnji s Medobčinskim muzejom Kamnik, u razgovoru s bivšim tvorničkim natjecateljem Jankom Štefcom u povodu njegova 80. rođandana. Aleksander Šenekar, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.

sl.10. Prizor spašavanja oštećenoga arhivskog gradiva u zgradi Tomosova instituta. Jan Cotič, osobni arhiv Jana Cotiča.

griteta i značenja Tomosove baštine. S jedne strane, ti se procesi mogu pripisati objektivnim razlozima – kad je riječ o Tomosu, to je prije svega požar potkraj 2002. godine koji je uništio znatan dio tvorničke arhive.¹⁰

S druge strane, postoji i niz subjektivnih razloga, tj. ljudskih čimbenika koji su pridonijeli gubitku sjećanja na neke važne aspekte nekadašnjeg ponosa slovenske industrije vozila. Među njih se može ubrojiti i nebriga prema baštini na području tvornice, koja je nakon raspada zajedničkog tržišta više puta mijenjala vlasnike. Prototipni proizvodi, nacrti i dokumentacija – nekoć ponos poduzeća i regije – nerijetko su ostajali bez odgovarajuće zaštite, izloženi propadanju. Zoran primjer toga su stotine tisuća nacрта pohranjenih u zgradi instituta – simbola inovacijskih napora domaćeg poduzeća – koji su zbog prokišnjavanja krova neprestano propadali. Potpuno uništenje iznimno važnog dijela intelektualne baštine 2021. godine spriječila je brza akcija djelatnika koparskog Arhiva, uz pomoć profesora i učenika lokalne Srednje tehničke škole.¹¹

Sentimentalna vrijednost Tomosa, koja je u novom tisućljeću također jačala, utjecala je i na rast zanimanja privatnih kolekcionara za proizvode i dokumentaciju koparske tvornice. Zbog nedostatka informacija teško je procijeniti koliko je gradiva koje zaslužuje javnu brigu završilo u privatnim zbirkama. Na tržištu je posljednjih godina uočljiv rast cijena Tomosovih motocikala, od kojih neki modeli već imaju status rariteta. Slično su tražene i promotivne brošure i tiskovine s tehničkim podacima o pojedinim vozilima. Tako jačanje zanimanja privatnih osoba u nekim primjerima utječe na smanjenu dostupnost pojedinih predmeta i građe koji su – zbog raznih činitelja – podložniji gubitku značenja, smanjenju integriteta ili čak fizičkom uništenju. U želji da se reprezentativna pokretna baština Tomosa očuva u što većem opsegu, Muzej i Arhiv i dalje pozivaju sve osobe da Tomosove proizvode i pisanu građu predaju na čuvanje javnim institucijama.

Zaključak. Ukratko prikazan primjer sudbine industrijske baštine Tomosa daje uvid u složenost njezina očuvanja, prezentacije i korištenja njome. Sa stajališta očuvanja pokretne baštine, to je donekle primjer dobre prakse, što je rezultat višegodišnjega sustavnog rada na prikupljanju, dokumentiranju, očuvanju i predstavljanju

tehničke baštine koji je doveo i do povezivanja među institucijama i poznavateljima Tomosa, ponajviše među bivšim zaposlenicima. Rezultati takvog pristupa vidljivi su u opsežnom korpusu sačuvanih predmeta i građe, kojima je u sklopu javnih baštinskih institucija zajamčena široka dostupnost i zakonska zaštita. Potonje je važno i s gledišta priznavanja opće vrijednosti domaće industrijske baštine u vremenu nakon Drugoga svjetskog rata jer mnoge domaće tvornice koje su nestale u vrtlogu gospodarske krize, raspada jugoslavenskog tržišta i tranzicije društveno-ekonomskog sustava nisu bile adekvatno valorizirane.

Nasuprot tome, opsežna tvornička infrastruktura, koja je podržavala masovnu proizvodnju motora i vozila u Koprju, nema baštinsku zaštitu i danas ugošćava različite sadržaje. Bivše Tomosove proizvodne hale djelomično su i dalje u funkciji aktivne industrije. Nekadašnji industrijski kompleks prostor je Srednje tehničke škole, s već spomenutom zbirkom Tomosovih proizvoda koja mladima služi kao inspiracija i edukacijski alat u njihovim prvim koracima u svijet tehnike. Motociklistička testna pista zarasla je u travu, testni bazen više ne postoji, zgrada instituta je srušena, a na njezinu mjestu danas je supermarket. Područje bivše tvornice svake je godine i mjesto održavanja međunarodnog susreta ljubitelja Tomosovih mopeda, u organizaciji lokalnog oldtimerskog društva, što upućuje na još jedan segment Tomosove ostavštine – nematerijalni, zajednički. Tomosovi mopedi snažno povezuju brojne klubove, udruge i pojedince, među kojima su sačuvane mnoge vještine rukovanja tim dvotaktnim strojevima, koji na taj način postaju i ostaju pokretni „spomenici“ Tomosove baštine izvan institucijskih okvira.

¹⁰ Matej Muženič i Jan Cotič, *Tomosovi drvi v (pozabo) arhiv*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2025. (privremena izložba), <https://arhiv-koper.si/knjigarna/tomos-drvi-v-pozabo-arhiv/> (pristupljeno 15. srpnja 2025.).

¹¹ Isto.

Zahvaljujući Tomosovoj popularnosti, snažnom utjecaju koji je ostavio u regiji, radu muzejskih, arhivskih i obrazovnih institucija te živahnoj aktivnosti zaljubljenika u njegove proizvode, ravnoteža između gubitka i očuvanja u primjeru Tomosa prevagnula je u korist očuvanja. U Tehničkom muzeju Slovenije i dalje smo predani djelovanju na zaštiti Tomosove baštine. Usporedno s planiranjem sveobuhvatne obnove zgrada nekadašnjega kartuzijanskog samostana i dvorca u Bistri pokraj Vrhnike, kao i temeljite sadržajne obnove muzejskih izložaba, pojavljuju se i razmišljanja o perspektivama suvremenije muzeološke interpretacije bogate tehničke baštine nekadašnje tvornice Tomos.

Nova bi koncepcija, osim razvoja proizvodnje koji je u središtu prve stalne izložbe, opširnije prikazala razvoj proizvoda od 1950-ih godina pa do službene likvidacije poduzeća 2019. godine, uzela bi u obzir utjecaj robne marke na društvo i gospodarstvo, osvrnula se na međunarodnu komponentu nekadašnje slovenske tvrtke te predstavila kompleksnu proizvodnju poduzeća i izvan najpopularnijeg programa dvokotača. Na taj bi način Tehnički muzej Slovenije i dalje nastojao da kratica TOMOS i u budućnosti ostane simbol uspješne industrijalizacije i tehničkog napretka.

Primitljeno: 30. srpnja 2025.

LITERATURA

1. Boncelj, Gašper. „O legendarnih mopedih in njihovi tovarni”. *Delo*, 9. svibnja 2025., 16.
2. Brovinsky, Boris. *Motorji iz Kopra: Pregled skozi razvojno dejavnost slovenske industrije motornih koles*. Ljubljana: Tehniški muzej Slovenije, 2001.
3. Brovinsky, Boris. „Etika konserviranja in restavriranja tehniške dediščine”. *Privočnik: muzejska konzervatorska in restavratorska dejavnost* 1, 1 (2001), 1-9.
4. Čebohin, Dušan. „Tomos i more”. *Pomorac – klub pomoraca Lošinj* 10, 10 (2024): 18-19.
5. Glavić, Edi i Iztok Vidmar. *Tomos 1954 – 2019: Naši mopedi*. Škofljica: Zveza slovenskih društev starodobnih vozil, Koper: Adria Classic, 2024.
6. Muženič, Matej i Jan Cotič. *Tomos drvi v (pozabo) arhiv*. Koper: Pokrajinski arhiv Koper, 2025. (privremena izložba). <https://arhiv-koper.si/knjigarna/tomos-drvi-v-pozabo-arhiv/> (pristupljeno 15. srpnja 2025.).

7. Sitar, Sandi. *100 let avtomobilizma na Slovenskem: 1898 – 1998*. Ljubljana: DZS, 1998.

TOMOS IN THE TECHNICAL MUSEUM OF SLOVENIA – FROM INDUSTRIAL PRODUCT TO TECHNICAL HERITAGE

The article traces the story of TOMOS factory as it evolved from the largest moped and marine engines producer in Yugoslavia to an important part of the national industrial heritage. A Slovenian manufacturer of mopeds, marine engines, and machinery left a lasting imprint on the region's industrial, cultural, and social landscape.

The factory was since 1954 based in Koper and until its official termination in 2019 produced an invaluable quantity of mass-produced products, prototypes and documentation.

In 1990s the Technical Museum of Slovenia started intensifying its research and collection of the technical heritage of domestic factories, which also brought the activities of the then still-operating TOMOS company into the spotlight. The opening of a permanent exhibition “Motorcycles from Koper” in 1999 marks the beginning of the institutionalised care and presentation of TOMOS movable heritage. Today, the museum safeguards over 100 TOMOS-related items, it also stores around 50.000 company photos and it continues its mission of preserving, researching and promoting technical heritage. The preservation initiative extends to photographs and archival documents, notably through a collaboration with the Regional Archives of Koper. A major interinstitutional digitization project is underway to secure and make accessible the extensive photographic collection, while the archive is in parallel digitising the extensive technical documentation that was recently rescued from the TOMOS Institute building.

Despite successes in safeguarding physical and intellectual heritage, challenges remain due to different factors. Nonetheless, community engagement, institutional collaboration, and the symbolic power of the former company ensure that TOMOS remains a vital part of industrial memory.

sl.11. Rušenje zgrade Tomosova instituta u travnju 2023. Iztok Vidmar, osobni arhiv Iztoka Vidmara.

sl.12. Natpisna ploča *Tomos servis* iz zbirke Tehničkog muzeja Slovenije. Dragan Arrigler, Dokumentacija Tehničkog muzeja Slovenije.